

Sosyoloji Derneđi, Türkiye

Sosyoloji Araştırmaları Dergisi

Cilt: 13 Sayı: 1 - Bahar 2010

VI. ULUSAL SOSYOLOJİ KONGRESİ
1 - 2 - 3 EKİM 2009 / AYDIN

Sociological Association, Turkey

Journal of Sociological Research

Vol.: 13 Nr.: 1 - Spring 2010

VI. NATIONAL SOCIOLOGY CONFERENCE
1 - 2 - 3 OCTOBER 2009 / AYDIN

Temsili Bir Örneklemede Sosyo-Ekonomik Statü (SES) Ölçüm Aracı Geliştirilmesi: Ankara Kent Merkezi Örneđi

Sibel KALAYCIOğLU

Kezban ÇELİK

Ümit ÇELEN

Sinan TÜRKYILMAZ

TEMSİLİ BİR ÖRNEKLEMDE SOSYO-EKONOMİK STATÜ (SES) ÖLÇÜM ARACI GELİŞTİRİLMESİ: ANKARA KENT MERKEZİ ÖRNEĞİ¹

Sibel KALAYCIOĞLU*

Kezban ÇELİK**

Ümit ÇELEN***

Sinan TÜRKYILMAZ****

ÖZ

Sunulan çalışma, Ankara ilinde temsili bir örneklem üzerinden toplumsal tabakaları belirlemeye yönelik SES endeksi geliştirme ve farklı tabakalara ait özelliklerin belirlenmesi çalışmasıdır. Çalışmada örnekleme tasarımı olarak çok aşamalı küme örnekleme yaklaşımı kullanılmıştır. Buna göre, Ankara kent merkezini oluşturan 8 merkez ilçe çalışma evreni olarak belirlenmiştir. Çalışmada, 1769 haneye ulaşılarak, hanelerin eğitim, iş, gelir, mülkiyet ve mülk edinme yolları ve tüketimi esas alan bir çerçevede veri toplanmıştır. Toplanan verilerle toplumsal tabakaların ölçülebilmesi için hangi değişkenlerin belirleyici olduğu istatistiksel yöntemle belirlenmiştir. Böylece gelir, iş/meslek, mülkiyet, eğitim, evde sahip olunan eşyalardan oluşturulan değişkenler ile sosyo-ekonomik statü endeksi geliştirilmiştir. SES endeksi geliştirildikten sonra belirlenen farklı tabakalardan temsili olarak seçilen bireylerde yaşam tarzı pratikleri de incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyo-ekonomik statü, sınıf, SES endeksi Geliştirme

¹ Bu makale Türkiye Bilimsel Teknolojik Araştırma Kurumunun (TUBİTAK) desteği ile ve SOBAG 104 K 039 kodlu 2008 yılında gerçekleştirilen “Ankara Kent Merkezinde Toplumsal Tabakalaşma, Hareketlilik ve Sosyoekonomik Statü Araştırması” isimli proje çalışmasından elde edilen verilere dayanarak hazırlanmıştır.

* Doç. Dr., Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, ksibel@metu.edu.tr

** Yrd. Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, kezban.celik@omu.edu.tr

*** Yrd. Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, umitcelen@yahoo.com

**** Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, aturkyil@hacettepe.edu.tr

**DEVELOPING A TOOL FOR THE MEASUREMENT OF SOCIO -
ECONOMIC STATUS (SES) FROM A REPRESENTATIVE SAMPLE: THE CASE OF
ANKARA CITY CENTER**

ABSTRACT

The aim of the present study is to develop a socio-economic status index for determining the social strata and some features of different social strata by using a representative sample in Ankara city center. In the study, multi-stage sampling design is used as the sampling approach. According to this sampling, the universe of the study is eight central districts of Ankara. Data is collected about levels of education, employment, income, property, possessions and consumption from 1789 households which can be accessed. For the determination of indicators for measurement of SES advanced statistical techniques are used. So that a socio-economic status index is developed by indicators of income, employment status, occupation, property ownership, level of education and possession of objects in the house. After the determination of SES index, different life styles of representatively selected individuals from different social strata are also analysed.

Key words: social stratification, class, developing socio-economic status index

GİRİŞ

Toplumsal tabakalaşma (*social stratification*), literatürde sosyal sınıf ve sosyal statü tartışmalarıyla iç içe geçmiştir ve bir toplumun iç dinamiklerini anlamak için oldukça önemli kavramlar olarak kabul edilmektedir. Tabakalaşma kuramı daha ilkel olanlardan daha karmaşık durumlara doğru yükselen bir gelişme kalıbını yansıtacak bir bilgi yığını olma anlamında herhangi bir tarihe sahip değildir (Parkin, 2002:595). Sanayi öncesi toplumlardan modern toplumlara kadar var olan toplumsal tabakalaşma sistemlerini farklı şekillerde tanımlamak mümkündür ama bu tanımlamaların en genel ve kapsayıcı olanı; kişinin toplumda var olan sistem içinde nereye yerleştirildiği ya da kendini nereye yerleştirdiğidir (Blau & Duncan, 1967). Bu yerleşim içinde her toplum belli ölçüde kaynakların eşitsiz dağılım ilkelerini de içinde barındırır. Bu anlamda toplumsal tabakalaşma bu eşitsiz dağılımın sistematik yapısını tarif eden genel bir sosyal olgudur (Crompton, 1993).

Sanayi öncesi ilkel toplumlarda toplumsal tabakalaşmanın kökenleri doğal nedenlere (ascribed status) bağlanırken modern toplumda bireyin kendi yetisiyle elde ettiği (achieved status) statü kavramı gelişmeye başlamıştır. Modern sosyoloji kuramının gelişmesiyle, Aristo'nun "insanlar köle ya da özgür olarak doğar" tezini kabul etmek olanaksız hale gelmiştir. Bu anlamda, toplumsal tabakalaşmaya dair en temel teorik tartışma, bu olgunun toplumsal düzlem üzerindeki birleştirici ya da ayrıştırıcı etkisi olup olmadığı üzerinden devam etmektedir. Olgunun toplumsal olan üzerindeki etkisini kuramsal düzeyde tartışmaya çalışmak Marx ve Weber'in sınıfa ilişkin yaklaşımlarını hatırlamayı gerektirmektedir.

Marx sınıfı oluşturan nedir şeklindeki sorusuna ücretli işçiler, kapitalistler ve toprak sahipleri yanıtını vermektedir. İşgücü sahiplerinin gelir kaynağı ücret, sermaye sahiplerinin gelir kaynağı kâr ve toprak sahiplerinin gelir kaynağı kiradır. Kapitalist üretim biçimine dayalı modern toplumun üç büyük sınıfını ücretli işçiler, kapitalistler ve toprak sahipleri

oluşturmaktadır (Marx, 1953). Böylece sınıfı belirleyen temel etmen emek piyasasındaki konum olmaktadır ve bu konumlar doğası gereği çatışmacıdır.

Weber'e göre modern kapitalist sistem içinde kişinin yerini belirleyen salt emek piyasasındaki sınıf konumu (*class situation*) değil; siyasi iktidar, etnik kimlik, parti üyeliği gibi çeşitli değişkenlerin biçimlendirdiği statü durumudur (*status situation*) (Giddens,1973). Weber geliştirdiği tabakalaşma kuramında sınıfı, verili bir ekonomik düzende gelir uğruna malları ve bilgileri-becerileri satma sonucu oluşan gücün türü ve miktarı ya da gereği ile belirlenen fırsat kadar malları, dışsal yaşam koşullarını (*external living conditions*) ve kişisel yaşam deneyimlerini (*personal life experience*) sağlayan tipik şanslarla tanımlanan ortak bir sınıf durumunu paylaşan insan grubu olarak görmektedir. Piyasada şansın ya da fırsatın türü, bireylerin kaderi için ortak koşul olmaktadır (Weber, 1961).

Bu teorik tartışma, modern sosyoloji kuramı içinde, yapısalcı bir yaklaşımı benimseyen Parsons'la farklı bir boyut alır. Parsons'a göre; Marx'ın söz ettiği sınıflar arası çatışma toplumsal tabakalaşmanın doğal ürünüdür ve toplumun bütünlüğü ve düzeni için gereklidir. Kökeni Durkheim'in toplumsal iş bölümü (*social division of labour*) kuramına dayanan bu görüş; toplumsal tabakalaşmayı, bireyleri toplumun genel toplumsal hiyerarşi sistemi içinde sıralayan ve bu yolla toplumun devamlılığını sağlayan bir mekanizma olarak tanımlar (Parsons, 1964).

Neo-Weberci olarak tanımlanabilecek olan Goldthorpe toplumsal sınıfı ve sınıfın konumlanışını meslek kategorileri üzerinden oluşturulabileceğini söylemiştir. Meslekleri sınıflara bölen anahtar kavramlar, iş piyasası ve iş bu piyasadaki iş olmaktadır. Benzer piyasa ve iş durumlarını paylaşan meslek sahibi bireyler, belirli sınıflara yerleşebilmektedir (Goldthorpe, 1987).

Son yıllarda artan şekilde toplumsal sınıfı ya da toplumsal tabakaları belirlemede eğitime artan bir önem atfetmektedir. Eğitim uzun yıllardır özellikle meritokrasi açısından önemle ele alınan bir konudur ve özellikle eğitimsel kazanımla ilgili diğer hususları da içeren bir gösterge olarak incelenmektedir. Sınıf etkilerine, artan biçimde eğitimsel kazanım süreçleri aracılık etmekte olduğu iddia edilmektedir (Savage, 2000).

Öte yandan toplumsal tabakalaşma ve bunun ölçülmesi sosyoloji literatürünün en önemli konularından birisidir. Önemlidir çünkü toplumsal eşitsizliğin temelleri, yapısı ve biçimleri konusunda bir şeyler söyleme kapasitesine sahiptir. Sınıf yapılarının çözümü için hangi kavramsal araçların kullanılabileceği, sınıfı görünür kılmamanın yollarından birisi olarak ölçümü sosyal, ekonomik ve politik uzantıları içine aldığı için önemlidir. Tüm bu önemine rağmen bu konuda yapılan günümüz çalışmalarının temelini klasik sosyologların çalışmalarından köken almakta olduğunu söylemek abartı olmayacaktır. Bu nedenle tabakalaşma kuramına Marx ve Weber'in yaptığı katkıya halen sadık kalınmakta olduğunu belirtmek gerekmektedir.

Toplumsal tabakanın ölçümü beraberinde birbiri ile ilişkili iki kavramı karşımıza getirmektedir: sınıf ve statü. Ölçüm, sınıfların aile, din kurumu gibi gerçek varlıklar mı yoksa istatistiksel düşlemin mi ürünü olduğu sorusudur. Ölçüm ile yüksek tabaka, orta tabaka, alt tabaka gibi ayrımlar ve bu ayrımlara olanak sağlayıcı kesme noktaları keyfi midir? Ya da ölçüm için kullanılmakta olan araçlar temsil edicimidir? Ölçütlerin birinde başka bir tabakada diğerinde başka bir tabakada olmak mümkün değil midir? Bireylerin ölçülemez ya da ölçümü çok zor olan ama bireye belirli bir statü kazandıran unsurlar yok mudur? Tüm bu hususlar halen cevap aranan temel sorular olarak önemle not edilmesi gerekli hususları oluşturmaktadır. Bu sorular Marx'ın ekonomik gerekirciliğini ret etmek ya da en azından

toplumsal etkilerini yumuşatan statü etkenine önem vermek ve Weberian bir yaklaşımı benimsemeye doğru yol almak anlamına da gelebilmektedir. Çünkü gelir ve statü arasında birebir bir ilişkinin olmadığı açıkça kabul edilmektedir ve toplumsal yaşamda reel karşılığı olmayabilmektedir.

Toplumsal sınıf literatürüne yön veren temel kuramsal tartışmaların ve ampirik çalışmaların, özellikle 90'lara kadar çoğunlukla Marxist ve Weberian geleneğin izlerini takip ettiği söylenebilir. Gerek toplumsal hareketliliğin boyutlarının, gerekse toplumsal sınıf temelli eşitsizliklerin sorunsallaştırıldığı bu kuramsal ve ampirik literatürün merkezinde, toplumsal sınıfların meslek kategorilerine göre nasıl tanımlanması gerektiği sorusu yer almıştır. Ölçme temelli bu analizler, sınıf ve kültür arasındaki ilişkiyi anlamadaki eksiklikleri nedeniyle, daha yakın dönem sınıf araştırmacıları tarafından eleştiriye tabi tutulmuşlardır (Fiona&Savage, 2000). Kültür ve toplumsal tabakalaşma arasındaki ilişkiye yönelik akademik ilgi artmış, buna bağlı olarak da çeşitli ekonomik, sosyal ve politik süreçlerin kültürel boyutları yeni sınıf araştırmalarının merkezine taşınmıştır.

Geleneksel sınıf araştırmalarının altın yılları olarak nitelenen 1940-1970 arası dönemde yapılan bazı çalışmalarda da, sınıfın kültürel anlamı, öznel algılar, sosyal ilişkiler ve gündelik yaşam üzerindeki etkileri bağlamında tartışılmıştır. E.P Thompson'un, sınıfları soyut kategoriler olarak değil insanların gündelik yaşamlarının içine gömülmüş ilişkilerin toplamı olarak, bir başka deyişle bir deneyim olarak tanımladığı öncü çalışması (Palmer, 1991), yakın dönemdeki kültürel yaklaşımlardan önce kültürün sınıf çalışmalarındaki yerini göstermesi açısından önemli bir örnektir. Ancak kültürün Thomson'un sınıf oluşumu analizindeki tanımlanış biçimi ile, yeni sınıf yaklaşımlarının teorik önermelerindeki analizlere dahil edilme biçiminin farklı olduğu iddia edilmektedir. Thompson'un sınıf deneyimi

kavramsallaştırmasının odak noktasının, bireylerin üretim ilişkilerindeki pozisyonunun gündelik yaşamlarındaki belirleyiciliğini göstermek olduğu belirtilmektedir. Bir başka deyişle, Thompson'un sınıf bilincine bağlı olarak tanımladığı sınıf kültürünün, yakın dönem çalışmalarının sınıf ve kültür ilişkisi için kurduğu çerçeveden oldukça farklı olduğu ifade edilmektedir (Fiona&Savage, 2005:4).

Sosyo ekonomik statü ve toplumsal sınıf zaman zaman birbiri yerine kullanılmakla birlikte temelde farklı olan iki kavramdır. Ancak özellikle 1980'lerin başı ile birlikte sosyologların önemli bir kısmı sınıfın sonunun geldiğini bildirdi. Bununla kast edilen yeni dönemin ürettiği küreselleşme, bireyselleşme, post fordizm ve post modernizm gibi kavramlarla sınıf eşitsizlikleri çerçevesinde değerlendirilen sosyal ilişkilerin sonunun geldiği idi (Savage, 2003:535). Ancak son yıllarda özellikle Bourdieu'nun öncülük ettiği kültürel sınıf çalışmaları ile birlikte son birkaç on yılda meydana gelen önemli değişimlerin olduğunu kabul eden ancak sınıfın sonu yerine sınıfın yeniden çalışılması gerektiği yönünde artan bir kabul oluşumuna katkı sağlamaya başladı.

Geleneksel sınıf teorilerinin kültür ve ekonomi arasında varsaydığı ikiliğin; sınıf normlarının ve değerlerinin, ekonomik sınıfların etkisi noktasına indirgenmesine sebep olduğuna, buna bağlı olarak da, kültürün bağımlı, ekonominin ise bağımsız değişken olduğu bir çerçeve çizildiğine işaret edilmektedir. Yeni sınıf paradigması tarafından, normları ve edimleri materyal temele indirgeyerek sosyal kimliğe araçsal yaklaşıkları için eksik ve hatalı görülmektedirler (Gaynor et.al., 2001:877).

Türkiye açısından konuya baktığımızda ise çok uzun yıllar, Türkiye'nin "sınıfsız ve imtiyazsız" bir ülke olduğuna gönderme yapıldığı söylenebilir. Belki de bu nedenle sınıf ilişkilerini, toplumsal dönüşümün dinamiklerini anlama perspektifiyle araştıran çok az

çalışma olduğu söylenebilir (Atay, 2002). Bu tür analizlerin yapıldığı Batı Avrupa'ya benzer yapılar belki de hiçbir zaman Türkiye'de yeterince belirgin olmadı/olamadı. Ancak bu Türkiye'de toplumsal tabakaların olmadığı anlamına gelmemelidir. Toplumun ekonomik, siyasi ve düşünce hayatına yakından bakıldığında, Türk toplumunun bu tür çözümlere uygun olduğu ve hatta bu yönde çalışmaların elzem olduğunu söylemek mümkün gözükmemektedir. Bu tespiti yapan Boratav'ın konuya ilişkin iki önemli çalışması *1980'li Yıllarda Türkiye'de Sosyal Sınıflar ve Bölüşüm* (1991) ile *İstanbul ve Anadolu'dan Sınıf Profilleri* (1995) mevcuttur. Birinci çalışması Türkiye'nin 1977-1990 dönemini sınıf dinamikleri açısından incelenmiştir. Sınıf farklılıklarını “sömürü” temelinde ele alan Boratav “toplumsal sınıf” ile “toplumsal tabaka” arasında ayrıma giderek birincil (toplumsal sınıf) ve ikincil (toplumsal tabaka) bölüşüm ilişkileri çerçevesinde konuyu irdelemiştir. Ayrıca Türkiye'ye özgü sınıf yapısı ve toplumsal tabakalaşma ile bölüşüm ilişkilerini yansıtan bir şema oluşturmuştur. 1980 sonrası dönemde sınıf ilişkilerinde gerçekleşen dönüşümleri ekonomik, toplumsal, siyasal ve ideolojik boyutları ile ele alan en önemli çalışma olarak sayılabilir. İkinci çalışmasında 1980'lerde ciddi dönüşümler yaşanan Türkiye'de bu dönüşümlerin sermaye ve emekçi sınıflar üzerine olan etkilerini incelemiştir. Çalışma, İstanbul ve Anadolu köylerinde yapılan anketlere dayanmaktadır. Bu dönüşümlerin emekçi sınıfların gündelik hayatına nasıl yansıdığı, refah düzeyine nasıl etki ettiği, tüketim ve tasarruf biçimlerini nasıl etkilediği, ne tür savunma ve uyum mekanizmaları geliştirildiği gibi sorulara yanıt aramıştır. Sonuç olarak dönüşümlerin sermaye sınıfı lehine olduğunu tespit etmiştir.

Mustafa Sönmez'in *Gelir Uçurumu: Türkiye'de Gelirin Adaletsiz Bölüşümü* (2001) başlıklı kitabı ise, gelir dağılımındaki değişimler bölüşüm ilişkilerinin dayandığı sınıf

ilişkileri çerçevesinde incelemiştir. Çalışma, toplumsal sınıfların ulusal gelirden aldığı payları inceleyerek sınıflar arasındaki uçurumu göstermiştir.

Son yıllarda özel grupları çalışırken sınıf temelli analizler yapmaya ve bu çerçevede sınıfı ölçülebilir kılmaya ilişkin çabaların artmakta olduğu söylenebilmekle birlikte yeterli olmadığı söylenebilir. Bu tür konularda yapılmış çalışmaların eksikliği, sunulan çalışmanın çıkış noktasını oluşturmuştur. Makro düzeyde bir analiz için gerekli veri yetersizliğinden yola çıkılarak görece daha mikro düzeyde bir toplumsal tabaka çalışması yapmak; toplumsal tabaka ölçümü için bir araç geliştirmek amacı ile Ankara ili kent merkezi seçilerek, Ankara kent merkezini temsil edici, görgül ve niceliksel yöntemle bir mikro araştırma gerçekleştirilmiştir.

Metot ve örneklem

Araştırmanın amacı; Ankara kent merkezini temsil eden bir örneklemle öncelikle bir sosyo-ekonomik statü endeksi geliştirerek farklı toplumsal tabakaları belirlemek, sonrada bu tabakalara özgü sosyal ve ekonomik özelliklerin belirlenmesidir. Toplumsal yapı analizleri için önemli bir temel oluşturan bu bilgiler ile Ankara'nın kendi özgün koşulları içinde geçerli bir toplumsal sınıf/statü kavramlaştırmasının yapılması amaçlanmıştır. Bu amaçla, araştırmada temsili bir örneklem ile çalışmaya olanak sağlayan niceliksel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemle; Türkiye'de toplumsal tabakalaşma konusuna ilişkin olarak, evreni temsil edecek bir örneklemde elde edilecek sayısal sonuçlar üzerinden istatistikî analizler yapmak öngörülmüştür. Analizlerle, Ankara kent merkezi genelinde toplumsal tabakalar ve toplumsal tabakaları belirleyen temel kriterlerin belirlenmesi hedeflenmiştir.

Nicel araştırmalarda sayısal temsiliyet söz konusu olduğu için, araştırma evrenini temsil edecek örneklemin hatasız tespit edilmesi ve bu örnekleme doğru soruların sorulması

önemlidir. Çalışmada örnekleme tasarımı olarak çok aşamalı küme örnekleme yaklaşımı kullanılmıştır. Buna göre, Ankara kent merkezi çalışma evreni olarak belirlenmiştir. Ankara kent merkezini; Altındağ, Çankaya, Etimesgut, Keçiören, Mamak, Sincan, Yenimahalle ve Gölbaşı ilçeleri oluşturmuştur. Bu ilçelerden olasılıklı olarak seçilen hanelerde, her haneden olasılıklı rastgele seçilen 18–69 yaş aralığındaki bir bireyle yüz yüze görüşülerek bilgi toplanmasına dayalıdır.

Araştırmada Ankara kent merkezinde 2400 hane ile görüşme yapılması hedeflenmiştir. Bu 2400 hane, küme büyüklüğü 24 hane olmak üzere 100 adres bloğu anlamına gelmektedir. Türkiye’de olasılıklı örnekleme seçimlerinde kullanılan tek örnekleme çerçevesi Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) belediyelerle işbirliği içinde hazırladığı ve en son 2002 yılında güncellenen “Bina Sayım Cetvelleri”dir. TÜİK’den hedeflenen hanelere ulaşmak üzere Ankara kent merkezinden 100 adres bloğu seçmesi sağlanmış, bu adres blokları sahada güncellenerek, güncel blok hane listelerinden 24 hane sistematik olarak seçilmiştir. Toplumsal tabaka için; eğitim, iş, gelir, mülkiyet ve mülk edinme yolları ve tüketimi esas alan bir çerçeve belirlenmiştir. Bu bilgilerin hanede yaşayan herkes için alınmasının gerekli olduğundan hareketle soru kâğıdının hanede yaşayan 18–69 yaş aralığında olan ve görüşmeyi kabul eden herhangi bir kişi ile doldurulmuştur. 1769 haneye ulaşılarak belirlenen örneklemin %73.7’sine ulaşılmıştır.

Sosyoekonomik Statü (SES) Endeks Çalışması

Bireylerin ve/veya hanelerin sosyal hiyerarşi içindeki konumları/pozisyonları onların sosyoekonomik statüleri olarak tanımlanabilir. Diğer yandan SES belirlerken nelerin kullanılabileceği oldukça tartışmalı bir konudur.

SES'in ölçüm birimi

Sosyoekonomik statü ölçümü, ölçüm birimi olarak haneyi mi yoksa bireyi mi esas almalıdır? Bu soruya verilecek cevap, ölçümü ve ölçüme dahil edilecek göstergelerin belirlenebilmesi için anahtar önemde bir konudur. Sınıfı geleneksel çerçevede inceleyenler sınıf kategorilerini haneye uygulama ve erkeği de hanedeki sınıfsal yapıyı belirleyen kişi olarak tanımlama eğilimindedirler (Edgell, 1998:55). Goldthorpe bu yaklaşımı etkili bir biçimde savunmuştur. Ona göre, hane üyeleri aynı sınıfsal konumu paylaşırlar ve bu konum en iyi erkek aile reisine bakılarak ölçülebilir çünkü erkek hane reisi emek piyasasına katılımı açısından en fazla sorumluluğu ve devamlılığı olan hane üyesidir (Goldthorpe, 1983:470). Daha sonra Erikson'un düşüncelerini izleyen Goldthorpe, ailenin sınıfını erkek belirler düşüncesinden biraz sıyrılıp, baskınlık yöntemi (*dominance approach*) diye adlandırılan bir yöntemi desteklemeye başlamıştır. Buna göre, hanenin sınıf konumu, hanenin emek piyasasına katılımı en yüksek düzeyde olan hane bireyinin konumu tarafından belirlenir (Bren, R. 2005:48). Bu görüşe karşıt olarak bireyin analiz nesnesi olması gerektiğini savunan görüşler de mevcuttur. Bireyin analiz nesnesi olması gerektiğini savunanlara göre, bireyin tavır ve davranışları; mantık gereği, bireyin dolaysız tecrübelerine göre incelenmelidir (Edgell, 1998:58). Bireyin dolaysız tecrübelerini ölçmenin yolu da onun sınıfsal konumunu haneden bağımsız analiz etmektir, diye iddia etmektedir. Buna göre; analiz biriminin birey mi yoksa hane mi olacağı araştırmanın bağlamına ve amacına bağlıdır (Edgell, S and Duke, V., 1991). Örneğin, bireyin üretimle ilişkili davranış ve tavırlarına yönelik doğrudan bireyi ilgilendiren bir odağı olan araştırmalarda, analiz nesnesi birer birey olarak kadınlar ve erkekler olmalıdır. Diğer yandan, ailenin bir bütün olarak birlikte tüketim yapmasının söz

konusu olduğu tüketim davranışlarına ve tavırlarına ilişkin araştırmalar da uygun analiz birimi hanedir (Edgell, 1998:59) .

Araştırmanın bireye dayalı bir sınıf ölçüsü değil de haneye dayalı bir sınıf ölçüsü olduğuna karar verilirse, ikinci bir aşama hanenin sınıfsal konumunun en iyi nasıl ölçülebileceği sorusunu doğurur. Bu durumda, üç tane temel yaklaşım sıralanabilir (Edgell, 1993:59):

- Goldthorpe’un baskınlık yöntemi: Hanede emek piyasasına katılımı en yüksek olan bireyi baz almak.
- Birleşik sınıflandırmalar: Kadın ve erkeğin ölçüme içine dahil edilmesi.
- Erkekler ve kadınlar için ayrı sınıf şemaları: Erkekler için geliştirilen şemaların ayrıca bir de kadınlara uygulanması.

Bu üç yaklaşımın da doğurduğu sorunlar ve avantajlar vardır. Bu noktada, analiz birimine doğru karar verebilmek için, araştırmanın kapsam genişliğinin çizilmesi gerekir. Sınıf kavramının işleyişe geçirilmesini sağlayacak olan son adım, araştırmanın kapsamına karar vermektir. Geleneksel olarak, sınıf analizlerine sadece ekonomik bakımdan tüm gün faal olarak çalışan yetişkinler dahil edilmektedir ve bu durumda, tam gün çalışmayanlar, işsizler, yarım gün çalışanlar, ücretsiz çalışanlar, emekliler gibi grupların sınıfsal yapının içinde yer almadıkları sonucu ortaya çıkar (Edgell, 1998:60). Wright’ın yeni-Marxist ve Goldthorpe’un yeni-Weberci sınıf yaklaşımlarının ortak noktalarından biri, analiz nesnesi olarak resmi emek gücü içinde yer alan bireylerin merkez alınmasıdır (Marshall, 1988). Oysa Erikson, “emek gücüne katılım veya katılmayalım hepimizin bir sınıfsal konumu olduğunu” iddia etmektedir (Edgell, 1998:60).

Bu çalışmada SES ölçümü için hanenin ölçüm birimi olarak ele alınması gerektiği düşünülmüştür. Diğer yandan haneyi tanımlamak oldukça önemli bir konudur. Hane nedir ve içine kimleri dahil etmek gerekir?

TUİK hane halkını “*aralarında akrabalık bağı bulunsun ya da bulunmasın aynı konutta veya konutlarda, aynı konutun bir bölümünde yaşayan, kazanç ve masraflarını ayırmayan, hane halkı hizmet ve yönetimine katılan bir veya birden fazla kişiden oluşan topluluk*” şeklinde tanımlamaktadır. Bu çalışmada ise hane tanımlanırken bazı hususlara dikkat edilmiştir:

Aynı hanede yaşayan ancak birlikte bir aile oluşturmayan hane halkı üyeleri bu çalışma için hane halkına dahil olarak kabul edilmemiştir. Bu tür hanelerde, haneyi oluşturan bireylerin sosyoekonomik statüleri farklı ailelere referans verdiğinden ve bu çalışmada elde edilecek SES hane halkını temsil edeceğinden kapsam dışı görülmüştür. Örneğin öğrenci evi bu çalışmanın hane halkı tanımına uygun olmamaktadır. Zira öğrencilerden oluşan hanedeki her bir birey sosyoekonomik statüsünü, şu andaki haneden değil, kendi aile referansı ile sağlamaktadır.

Bu çalışma Ankara kent merkezini temsil etmeyi hedeflediğinden sürekli olarak Ankara’da yaşamayan ama yılın belli dönemlerinde tatil, ziyaret veya çalışma amacıyla burada bulunan haneler bu çalışmanın hane halkı tanımını dışında bırakılmıştır. Bu sınırlılıkların dışında kalan haneler çalışmanın hane halkı tanımını oluşturmuştur. Buna göre hane halkı üyesi şöyle tanımlanmıştır:

- hanede yaşama süresi bakımından bir sürekliliğe sahip olan,
- hanenin gelirinden beslenen/ortak olan ve/veya evin temel gelir kaynaklarından birini oluşturan,

- hanenin kararlarına dahil edilen, karar alım süreçlerine katılan ve/veya bu kararlardan etkilenen her birey hane halkı üyedir.

SES Ölçümüne Dahil Edilen Kümelerin Belirlenmesi

Sosyoekonomik statü ölçekleri, tabakalaşma çalışmalarının prensip olarak en kestirme tekniklerinden biridir ve bu ölçekler sosyal bilimcilerin farklı meraklar üzerine oluşturulmuştur. Örneğin, sosyoekonomik statüyü ölçen ilk ampirik çalışmalar eğitim psikolojisi alanındaki uzmanların “evin ve ailenin, geçmiş ve şimdiki durumunun (*home background*)” çocuğun yaşamındaki etkileri gibi sosyal politika üretme merkezli konuları araştırma hevesleriyle geliştirilmiştir. Ancak çıkış noktası ne olursa olsun, standart ve çok faktörlü bir SES ölçeği oluşturmanın temel adımları 1952’de Gordon tarafından aşağıdaki gibi tanımlanmıştır (Milton, 1952:342-353)²:

- Sosyo-ekonomik statü kavramı tanımlanır ve onun bağımsız değişkenleri yani ana ölçüm kriterleri (*sub-areas*) belirlenir.
- Bu kriterlerin her birinin (*relative vertical position*’larına göre) ilişkili olduğu var sayılan birçok bağımlı değişken tanımlanır ve bunları ölçmek üzere sorular tasarlanır.
- Bu ölçüm kriterleri (bağımsız değişkenler), sosyoekonomik statüsü sahip oldukları nesnel koşullarla tespit edilebilecek gruplar içinden seçilen bir örneklem üzerinde denir. Yani bu ölçüm kriterlerinin tutarlı olup olmadığı, mesleki prestij sıralamalarında yer alan meslek gruplarından oluşan bir grup üzerinde pilot bir çalışmayla test edilir. Bu işlemin asıl amacı; sosyoekonomik statü seviyeleri arasındaki farkı en belirgin olarak ölçme yetisine sahip olan ölçüm kriterlerini (bağımsız

---

² Sosyoekonomik statü ölçeği yaratmanın ana adımları, bu çalışma referans alınarak özetlenmiş ve kendi araştırmamızın ölçeğini yaratırken izlenen yol ile ilişkilendirilerek sunulmuştur.

değişkenleri) saptamaktır. Örneğin, doktorluk mesleğinden olan kişilerden oluşan bir örneklemin ortalama eğitim süresine bakılarak, eğitimin sosyoekonomik statü için ne derece önemli bir kriter olabileceğine karar vermek gibi. Ancak bu testi yapabilmek için doktorluk mesleğinin mesleki prestij sıralamasından gelen mesleki statüsünü bilmek gerekir. Bu durum araştırmacının referans alabileceği ve o coğrafyaya ait bir mesleki prestij sıralaması olduğunu gösterir³. Belirlenen bu ölçüm kriterlerinin analiz içindeki ağırlıkları istatistiksel yöntemlerle belirlenir.

- Son halini alan ölçeğin güvenilirliği (*reliability*); ölçmek istenen şeyi “tutarlı bir şekilde-*to measure consistently*) ölçüp ölçmemesine bağlıdır ve bunu saptamanın bazı standart teknikleri vardır.

- Bir adım sonrasında da, ölçeğin geçerliliğini-*validity* ölçmek gerekir; bu da ölçeğin tam olarak “ölçmesi tasarlanan şeyi” ölçüp ölçmediğini test etmek demektir. Bunun genel prosedürü, yaratılan ölçeğin sonuçlarını aynı grup üzerinde uygulanmış bir başka sosyoekonomik statü ölçeğinin sonuçlarıyla karşılaştırmak ve ilişkilendirmektir⁴.

- Ölçeğin son halinin geçerliliği test edildikten sonra, araştırmacının yapıldığı gruba ait, pilot çalışma sırasında saptanılan ve/veya daha önceki araştırmalardan elde edilen ön verilerle sahip olunan bazı değişkenler göz önüne çıkabilir. Bu değişkenleri ölçeğe katmak ya da göz ardı etmek araştırmacının kararıdır ve bunu yaparken kendi yaptığı testin sonuçlarını, o gruba ait saptadığı diğer materyal koşullarla ilişkilendirme yoluna

³ Türkiye ve/veya Ankara'yı içine alan bir mesleki statü sıralaması ön bilgisine sahip olunmadığı için bu araştırmacının pilot çalışmasında sosyoekonomik statü ölçüm kriterleri bu yolla test edilememiştir. Bu çalışmada uygulanan pilot çalışma araştırmacının saha aşamasının yürütülebilirliğine ilişkin işleyişi görmeyi sağlamıştır.

⁴ Araştırmada daha önceden Ankara'da yapılmış temsili bir SES araştırması olmadığı için, ölçeğin geçerliliği % 5'lik temsili bir örneklem seçilerek değerlendirilmiştir.

gidebilir. Bu işlemin amacı yaratılan ölçeği dışsal değişkenlerle test etmektir. Örneğin üzerinde araştırma yapılan örneklemin coğrafi özelliklerinden kaynaklanan bazı sosyal koşulları olabilir. Bu bilgiyi önceki araştırmalardan edinen ya da pilot sırasında keşfeden araştırmacı, bunu yarattığı ölçeğin içine katıp puanlayabilir.

Sosyoekonomik statü ölçeği yaratabilmek için, bu kavrama ampirik düzeyde yaklaşmanın iki ana prosedürü vardır (Milton, 1952:345): Birinci prosedüre göre; sosyoekonomik statü: “bilinen” ve “gösterilebilen” (*known and demonstrable attribute*), hane ve bireylerden oluşan bir örnekleme, her birimin (hane veya bireyin) SES in farklı bir derecesini temsil ettiği ve birimler arasındaki bu statü farklılıklarının, ölçme ve değerlendirme tekniklerinin yetileriyle ortaya çıkarılabildiği, bir değişkendir. Bu görüşe göre; farklı sosyoekonomik statüde olan birey ve haneler öncelikle güvence altına alınabilen, meslek ve gelirleriyle zaten tanımlanmış olan sosyoekonomik statülere sahip birimlerdir. Bu görüşün temsil ettiği SES tanımına bakınca, sosyoekonomik statü araştırmalarının ve ölçeklerinin yaptığı şey; bilinen bir sosyoekonomik farklılaşmayı, seçilen bir grup üzerinde test ederek, ölçeğin hatasızlık derecesine göre, örneklemin sosyoekonomik statüsü ile ilgili ön veriyi tasdik etmek ve yeniden yaratmaktır. Sosyo-ekonomik statüyü teorik açıdan böyle ele almak, kavramı sadece betimleyici yönüyle açıklamaya çalışmak olur (Giddens, 1973). Yani bu teorik çatı, sosyo-ekonomik statünün değişebilme kapasitesi ve gücünü analiz etmeyen, sınıfları daha statik bir zeminde tanımlayıp, sınıflar arası ilişkileri ve çatışmaları incelemeyen bir bakış açısıdır.

İkinci prosedür ise; sosyoekonomik statüyü “bilinmeyen” ama “varsayımı yapılabilecek” (*unknown but presumptive attribute*) bir nitelik olarak tanımlar. Buna göre, SES’e X dediğimizde, testi uyguladığımız popülasyon X ile yüksek derecede ilişkili olduğu

varsayılan bazı değişkenlere göre tabakalandırılır. Sonuçta X, grupları birbirinden ayıran bazı dışsal/bağımsız değişkenlerin ölçümüyle ilgilidir. Bu noktada şöyle bir soru sorabilir gözükmemektedir: Madem SES, gelir ve meslekle (veya bu gibi bir dışsal kriterle) kuvvetli bir biçimde ilişkilidir ve grupları, meslek ve gelir gibi elde edilmesi daha kolay olan dışsal kriterlerin verileriyle birbirlerinden ayırmak mümkündür, o halde neden ayrıca bir SES ölçeği/indeksi yaratmak için çaba harcanmaktadır? Bu soruya şöyle yanıt vermek mümkün gözükmemektedir: meslek ve gelir gibi değişkenlerin SES'le kuvvetli bir ilişkileri vardır ama bu ilişki kusursuz bir ilişki değildir. Ayrıca SES'i etkileyen başka değişkenler olduğu gibi bu değişkenlerin ölçekleri de zaman ve diğer sosyal dinamiklere bağlı olarak değişir. İkinci teorik çatıdan bakıldığında vakit SES yani X değişkeni; basitçe bizim ölçtüğümüz bir şeydir ve bu ölçeğin amacı, önceden belirlenmiş sınıf gruplarının tanımlarını yeniden üretmek değil, SES'i biz nasıl tanımladıysak, onu kendi değişebilirlik kapasitesi içinde, tanımladığımız gibi ölçen bir ölçüm aracı yaratmaktır⁵.

Tüm bu teorik ve ampirik yaklaşımları inceledikten sonra bu çalışmada geliştirilen sosyoekonomik statü ölçeği, mesleki ve toplumsal statüyü ölçmeye yönelik, derecelmeli, analiz birimi olarak haneyi belirlemiş ve birleşik sınıflandırmalar yöntemiyle tüm hanenin sosyo-ekonomik statüsünü ölçme yönünde bir deneme olmuştur.

Bu araştırmaya başlanırken Türkiye için bir ölçüm aracı geliştirebilmek ana hedef olmuştur. Öncelikle bir yandan literatürün üretmiş olduğu bilgi, diğer yandan Türkiye'ye ait veriler dikkate alınarak SES ölçümü için demografî, eğitim, iş, gelir, mülkiyet gibi temaların önemli olduğu saptanmıştır. Bu ana kümeleri ölçülebilir hale getirebilmek için neler sorulması

⁵ Bu çalışmada model alınan bir SES ölçeği olmadığından, sınıf kuramlarının sentezinden yola çıkarak, önce SES'i ve onun kriterleri tanımlanmış daha sonra tanımlanan kriterleri tutarlı bir biçimde ölçen bir SES modeli yaratılmaya çalışılmıştır.

ve her bir sorunun oluşturulacak olan ölçüm aracında neye cevap verecek nitelikte olduğu belirlenmiştir.

Tablo 1: Sosyo-Ekonomik Statü (SES) Endeksi Geliştirmek İçin Analize Dahil Edilen Kriterler

SES Kümesi	Kapsamı	İndeks etkisi
Eğitim	Hanede yaşayan üyelerin eğitim yılı ortalaması <ul style="list-style-type: none"> 15 yaş ve üzeri üyeler için eğitim yılı 15 yaşından önce eğitimi terk etmiş olanların eğitim yılı 	Eğitim yılı ortalaması arttıkça SES yükselir
Gelir	Haneye gelir getiren herkes ve her türlü kaynaktan gelen gelir dahil edilecektir ve hanedeki toplam kişi sayısına bölünerek ortalama hane gelirine dönüştürülür <ul style="list-style-type: none"> Düzenli/düzensiz işlerden gelen gelir Kira, faiz, hisse senedi gibi yatırım kaynaklarından gelen gelirler Her türlü sosyal yardım Dulluk, gazilik, emeklilik gibi gelirler 	Gelir arttıkça SES yükselir
Meslek/iş	Hanede yaşayan ve düzenli/düzensiz gelir getiren bir işe sahip olan herkesin dahil edildiği bir hane meslek statüsü oluşturulması ve oluşturulan puanın iş/meslek bildirmiş kişi sayısına bölünerek hane mesleki statü puanının oluşturulması <ul style="list-style-type: none"> Bildirilen işte çalışanların eğitim süresi Hane üyelerinin her türlü kaynaktan elde ettiği aylık gelir İşsizler ve iş bildirmemiş olanlar hesaplama dışı bırakılacak Emekliler için (eğitim ve gelirlerine bakarak) bir meslek statü puanı oluşturulması 	Eğitim ve geliri dikkate alan meslek statü puanı arttıkça SES yükselir
Mülkiyet	Hanede yaşayan üyelerden birinin sahip olduğu mülkler (mülkün haneye ait olduğu varsayılmıştır) <p>Oturulan eve sahiplik (Var/Yok)</p> <p>Oturulan evden başka ev sahibi olma (Var/Yok)</p> <p>Otomobil sahibi olma (Var/Yok)</p>	Sahip olunan mülkler artarsa SES yükselir
Diğer sahip olunanlar	Hanenin fiziksel nitelikleri ile hanenin sahip olduğu araçlar <p><i>Mekânla ilişkili:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Evin kaloriferli olması (kombi, merkezi sistem, kat kaloriferi) (Var/Yok) <p><i>Diğer araçlar:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Bulaşık makinesi (Var/Yok) Birden fazla televizyon (Var/Yok) DVD player (Var/Yok) İnternet bağlantısı (Var/Yok) 	Sahip olunan araçlar arttıkça SES yükselir

Analiz

Eğitim: Hane eğitim yılı ortalamasının hesaplanmasında, hanedeki 15 yaş ve üzeri bireylerin bitirmiş oldukları veya halen devam ettikleri eğitim kademesi dikkate alınmıştır. Bitirilmemiş ve halen devam edilen eğitim kademesi için, hangi sınıfta olduğu bilgisine sahip olunmadığından, o kademenin ortanca değeri, terk edilmiş kademe içinse ilk sınıf değeri eğitim yılı olarak kabul edilmiştir. Buna göre eğitim kademeleri için verilen eğitim yılı değerleri aşağıdaki tablodaki gibi olmuştur.

Tablo 2: Eğitim Yılı Değerleri

Eğitim Kademesi	Mezun	Okuyor	Terk
İlkokul	5	3	1
Ortaokul	8	7	6
Lise	11	10	9
Yüksekokul	13	12,5	12
Üniversite	15	13,5	12
Lisansüstü	17	16,5	16

15 yaşından küçük olmasına rağmen okula gitmeyen hane üyeleri için de bitirdikleri veya terk ettikleri eğitim kademesine göre eğitim yılı belirlenmiş ve bu şekilde hane eğitim yılı ortalamasına katılması sağlanmıştır.

Hane üyelerinin eğitim yılları belirlendikten sonra, her hane için toplam eğitim yılı hesaplanmış, bu toplam ise hesaplanmaya katılan kişi sayısına bölünerek hane ortalama eğitim yılı bulunmuştur. Hane eğitim yılı ortalamalarının, en düşüğü 0.00, en yükseği 17.00 olmak üzere ortalaması 8.89 ve standart sapması 3.88 olduğu görülmüştür.

Gelir: Hanedeki kişi başı gelirin hesaplanmasında ise hanedeki bütün bireylerin bir ayda elde ettikleri tüm gelir toplanmış, bu toplam hanedeki kişi sayısına bölünmüştür. Böylelikle elde edilen kişi başı gelirlerin en düşüğü 8.00 YTL, en yükseği 8500 YTL olmak üzere ortalaması 589.26, standart sapması ise 784.29 olarak hesaplanmıştır.

Mülkiyet: Mülkiyet değişkeninin hesaplanırken, oturlan evin hane reisine veya eşine ait olma, ikinci bir eve sahip olma ve otomobile sahip olma durumlarının her biri için 1, sahip olmama durumları için 0 puan verilmiştir. En düşüğü 0, en yükseği 3 olmak üzere mülkiyet değişkeni ortalaması 1.19, standart sapması 0.98 olmuştur.

Sahip Olunan Diğer Araçlar: Bu değişken elde edilirken öncelikle, bu kümede olması gerektiği düşünülen, bulaşık makinesi, çanak anten, kablolu yayın, Dijitürk, 2. TV, DVD player, derin dondurucu, bilgisayar, internet bağlantısı, orijinal tablo ve antika eşyaya sahip olma ve evin kaloriferle ısınması durumuna 1, sahip olmama ve diğer ısınma durumlarına 0 puan verilmiştir. Bu değişkenlere faktör analizi uygulanmış, tek boyut altında toplanmayan ve düşük faktör yükü alan değişkenler çıkarılarak analiz tekrarlanmıştır. Bilgisayara sahip olmadan İnternet bağlantısı bulunmayacağı için bu iki değişken arasında bulunan yüksek korelasyon nedeniyle bilgisayar değişkeni de analiz dışında bırakılmıştır. Sonuçta geriye kalan ısınma şekli, bulaşık makinesi, ikinci TV, DVD player ve internet bağlantısı değişkenlerinin faktör yükleri sırasıyla 0.69, 0.76, 0.71, 0.60 ve 0.68 olarak bulunmuştur. Bu beş değişkenle toplam varyanstaki değişimin açıklanma yüzdesi %47.46'dır ve değişkenlerin iç tutarlılık katsayısı 0.72'dir.

Yukarıda açıklanan 5 değişkenin toplanmasıyla elde edilen indeks puanının en düşüğü 0, en yükseği 5 olmak üzere ortalaması 2.41, standart sapması 1.64 olarak bulunmuştur.

Meslek/İş Statü: puanlarının hesaplanmasında aynı işi yapanların almış oldukları eğitimlerin yılı ve elde ettikleri gelir üzerinden bir puan elde edilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla tüm hane üyelerinin eğitim yılları ve aylık gelirleri hesaplanmıştır. Eğitim yıllarının hesaplanmasında eğitim yılı ortalaması değişkeninin hesaplanmasında bahsedilen yöntem kullanılmıştır. Eğitim yılı ve gelir değişkeni arasındaki korelasyonun 0.35 olduğu

görülmüştür. İki değişken arasındaki bu ilişkiden yararlanılarak, regresyon yöntemiyle yeni bir değişken oluşturulmuştur. Böylece işi olan ve eğitim yılı bilinen tüm bireyler için yeni bir değer elde edilmiştir. Bu değerlerin aynı işi yapanlar için ortalaması alınmış, bulunan değer o işe ait iş statü puanı olmuştur. Aynı şekilde şu anda bir iş yapmayan emekliler de bir iş kategorisi gibi düşünülmüş ve onlara ait bir iş statü puanı da hesaplanmıştır. Bu hesaplama göre meslek kodları puanlanmış ve aşağıda sunulan tabloda görüleceği üzere meslek statü puanları elde edilmiştir.

Tablo 3: Meslek Statü Kodları ve Puanları

Meslekler	Puan
1. Orta ve büyük işveren (10 kişiden fazla çalıştıran) (kendi hesabına; imalat, hizmetler, inşaat, taşımacılık vb.)	1.69
2. Kendi hesabına profesyonel (kendi hesabına çalışan doktor, avukat, mühendis, mimar, hukuk müşaviri, mali müşavir, noter, mütercim tercüman, programcı, tasarımcı vb.)	1.55
3. Memur Maaşlı – profesyonel, üst düzey yönetici, profesyonel ordu mensubu (kamu yöneticileri, kamuda profesyonel meslek sahipleri ve profesyonel ordu mensupları –astsubay ve er dahil değil.)	1.54
4. İşçi, düzenli ücretli, beyaz yakalı (yönetici/profesyonel)	1.54
5. Kendi hesabına büyük ticaret (ithalat, ihracat, toptancı, kabzımal vb.)	1.24
6. Memur, maaşlı - orta düzey memur (ara eleman, öğretmen, devlet dairelerinde kamu çalışanı memur.)	1.12
7. Küçük işveren (1-10 kişi çalıştıran)	0.81
8. İşçi, düzenli ücretli, beyaz yakalı – düşük ve orta vasıflı	0.79
9. Memur, maaşlı- yardımcı hizmetler (odacı, çaycı, arşiv görevlisi vb.)	0.65
10. Kendi hesabına küçük ticaret	0.57
11. Ücretsiz aile işçisi	0.49
12. İşçi, düzenli ücretli, mavi yakalı - orta vasıflı (ustabaşı, aşçı, şoför, şef garson vb.)	0.40
13. Farklı bir kategori olarak “şu anda çalışmayan” emekliler	0.35
14. İşçi, düzenli ücretli, mavi yakalı – vasıfsız (fabrikada imalatta kol işçisi, hizmet sektöründe komi, kebabçıda çalışan, inşaat ve tamir işleri, imalatta çırak, garson vb.)	0.24
15. Kendi hesabına marjinal işler (kendine ait işyeri olmadan kendi hesabına çalışanlar (işportacı, boya-badanacı, araba tamircisi, çevirmen vb.)	0.21

16. Çiftçi (kendi toprağını ekip biçen, ortakçı, düzenli tarım işçisi vb.)	0.20
17. Kendi hesabına zanaatkar (kuaför, marangoz, berber, su tesisatçısı, çilingir, yorgancı, yufkacı vb.)	0.18
18. Evden yapılan gelir getiren işler (kendi evinde, dikiş, nakış, yün işleri, takı yapıp satmak, pasta börek yapıp satmak, çocuk bakmak vb.)	0.04
19. Yevmiyeli geçici işçilik (gündelikçilik, çocuk bakıcılığı, inşaatta yevmiyeye çalışan, hamallık, amelelik, parça başı işler vb.)	0.00

Hanenin iş statü puanı hesaplanırken, her hanedeki çalışan veya emekli olup çalışmayan bireylerin işlerinden elde etmiş oldukları iş statü puanları toplanmış ve her hanede bu puanın elde edildiği kişi sayısına bölünmüştür. Hanede hiç çalışan birey olmaması durumunda ise o hanenin iş statü puanı 0 olarak belirlenmiştir. Böylece elde edilen hane iş statü puanlarının en düşüğü 0.00, en yükseği 1.69 olmak üzere ortalamasının 0.56 ve standart sapmasının 0.44 olduğu görülmüştür. Yukarıda nasıl hesaplandığı anlatılan 5 değişkene ait tanımlayıcı istatistikler aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 4: İş Statü Puan Analizi I

	n	x	S	En düşük	En yüksek
Eğitim yılı	1762	8.89	3.88	0.00	17.00
Kişi başı gelir	1727	589.26	784.29	8.00	8500.00
Mülkiyet	1769	1.19	0.98	0.00	3.00
Diğer araçlar	1769	2.41	1.64	0.00	5.00
İş statüsü	1769	0.56	0.44	0.00	1.69

Beş değişkenin birbiriyle olan ilişkileri incelenmiş ve bulunan korelasyonlar aşağıdaki tabloda sunulmuştur. Tablo incelendiğinde 5 değişkenin de birbiriyle ilişkili olduğu görülmektedir.

Tablo 5: İş Statü Puan Analizi II

	Kişi başı gelir	Mülkiyet	Diğer sahiplik	İş statüsü
Eğitim yılı	0.48*	0.26*	0.61*	0.64*
Kişi başı gelir		0.28*	0.40*	0.46*
Mülkiyet			0.43*	0.24*
Diğer araçlar				0.52*

* $p < 0.01$

Bu beş değişkene ait puanların aynı ölçek üzerine getirilmesi amacıyla Z dönüşümü uygulanmış, her biri ortalaması 0 standart sapması 1 olan puanlara dönüştürülmüştür. Değişkenler faktör analizine tabii tutulmuş, tek boyutlu bir yapı gösterdikleri gözlenmiştir. Bu tek boyut ile toplamdaki değişimin %55.6'sı açıklanabilmektedir. Değişkenlerin almış oldukları faktör yüklerinin en düşüğü 0.54, en yükseği 0.84 olarak bulunmuştur. İç tutarlılık katsayısı olarak hesaplanan ve güvenilirliğin bir ölçüsü olan Cronbach alfa katsayısı da 0.79 olarak hesaplanmıştır.

Bu bulgulara bakılarak 5 değişkenin toplanarak bir sosyoekonomik statü puanı belirlenebileceği sonucuna ulaşılmıştır. Puan hesaplanırken 5 değişkenden herhangi biri değişik nedenlerle hesaplanamamış olan haneler değerlendirme dışı bırakılmıştır. Elde edilen puan öncelikle ortalaması 50, standart sapması 10 olan T puanlarına dönüştürülmüştür. SES puanı hesaplanabilen 1725 haneden elde edilen puanlara ait betimsel istatistikler aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 6: İş Statü Puan Analizi III

İstatistik	Değer
Ortalama	50.00
Ortanca	48.48
Standart Sapma	10.00
En Düşük	31.07
En Yüksek	88.82

Elde edilen puana, bu puanı elde etmekte kullanılan değişkenlerin ne kadar katılmış olduğunu belirlemek amacıyla çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Bu analize ilişkin bulgular aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 7: İş Statü Puan Analizi IV

Değişken	b	S. Hata _b	β	İkili r
Sabit	30.978	0.00	-	-
Eğitim Yılı Ortalaması	0.775	0.00	0.302	0.839
Kişi Başı Gelir	0.003	0.00	0.251	0.699
Oturulan Ev	1.975	0.00	0.099	0.245
İkinci Ev	1.975	0.00	0.083	0.358
Otomobil	1.975	0.00	0.098	0.520
Evin Isınma Şekli	1.775	0.00	0.080	0.557
Bulaşık Makinesi	1.775	0.00	0.088	0.619
İkinci TV	1.775	0.00	0.089	0.503
DVD Player	1.775	0.00	0.084	0.506
İnternet Bağlantısı	1.775	0.00	0.082	0.611
Hane İş Statü Puanı	6.446	0.00	0.287	0.798

Bu bulgular ışığında oluşturulan tahmin denklemi ise şöyle olmuştur:

$$\text{SES} = 30.978 + \text{Eğitim Yılı Ortalaması} \times 0.775 + \text{Kişi Başı Gelir} \times 0.003 + \text{Oturulan Ev} \times 1.975 + \text{İkinci Ev} \times 1.975 + \text{Otomobil} \times 1.975 + \text{Evin Isınma Şekli} \times 1.775 + \text{Bulaşık Makinesi} \times 1.775 + \text{İkinci TV} \times 1.775 + \text{DVD Player} \times 1.775 + \text{İnternet Bağlantısı} \times 1.775 + \text{Hane İş Statü Puanı} \times 6.446$$

Bu formül kullanılarak, Ankara kent merkezi olan araştırma evreninde bulunan diğer haneler için de SES hesaplamak mümkündür. Değişkenlerin hesaplanmasında yukarıda anlatılan adımlar izlenmelidir. Kişi başı gelir hesaplanırken örneklemede yer alan en büyük değer olan 8.500'ün üzerindeki değerler 8.500 olarak kabul edilmeli ayrıca hesaplamının yapıldığı dönem dikkate alınarak enflasyona göre rakamlar güncellenmelidir. SES puanına göre SES gruplarının belirlenmesinde, ortalamadan olan uzaklıklar dikkate alınarak kesme noktaları oluşturulmuştur. Buna göre oluşturulmuş puan aralıkları aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 8: SES Puan Aralıkları I

SES Grubu	Puan Aralığı
A	70.0-ve üzeri
B	60.00-69.99
C ₁	50.00-59.99
C ₂	40.00-49.99
D	30.00-39.99

SES gruplarının puan aralıkları bu şekilde belirlendiğinde oluşan gruplara ait betimsel istatistikler aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 9: SES Puan Aralıkları II

SES Grubu	n	$\bar{x}$	S	En Düşük	En Yüksek
A	58	74.31	4.56	70.01	88.82
B	249	64.35	2.76	60.04	69.98
C ₁	463	54.51	2.81	50.03	59.99
C ₂	661	44.97	2.80	40.02	49.99
D	294	37.27	2.02	31.07	39.99
Toplam	1725	50.00	10.00	31.07	88.82

Endeks Geçerlilik Çalışması

Yapılan SES puanlamasını test edebilmek amacı ile hane bilgileri verisine geri dönülmüştür. Bu amaçla hane verilerinden %5'lik bir örneklem seçilmiş ve seçilen örneklemin 5 kümenin bileşiminden elde edilen SES puanın oluşturan değişkenlerin ayrıntılı incelemesi yapılabilmektedir. Böylece elde edilen endeksin geçerlilik çalışması yapılmıştır. %5 örneklem için 89 anket incelenmiştir. Endeks geçerlilik çalışması, oluşturulan endeksin çalışmanın amacına uygun olduğunu, toplumsal tabakaları belirlemede kullanılabilir olduğunu göstermiştir. Özellikle tabakalar belirlenirken kesim noktaları hakkında fikir verici olmuştur. Endekse dahil edilen her küme ve kümeleri oluşturan değişkenlerin anlamlı olduğu görülmüştür. Diğer yandan özellikle tabakalar arası kesim noktalarını belirleyen önemli boyutların görülebilmesine katkı sağlamıştır.

Elde edilen indekse göre haneleri ayırt etmeye yönelik bazı özellikler ise şöyledir:

- SES puanına göre A'da yer alan hanelerin ortalama hanede yaşayan kişi sayısı 2 iken C2 ve D statü puanlı hanelerde ortalama rakam 4 ve üzeri olmaktadır.

- SES puanına göre bağımlı üye olup-olmamasına baktığımız vakit, bağımlı üye olmasının SES puanına göre değiştiğini, düşen puanla birlikte bağımlı üye olma durumunun arttığını görüyoruz. Bunu tersten bir okuma ile bağımlı üyesi olan hanelerin SES puanı düşmektedir diye görmek ve/veya bağımlı üye olması ile SES puanı arasında bir ilişki olabilir diye yorumlamak da mümkün gözükmektedir.
- En yüksek ev sahipliği A grubunda (%70,7) iken en yüksek kiracılık oranı da D grubundadır (%53,7).
- A, B, C1, ve C2 SES puanlarındaki hanelerin büyük çoğunluğun apartman dairesinde yaşamakta olduğu görülmektedir. Gecekonuda yaşamının en yüksek oranda olduğu grup D grubudur (%23,6).
- SES düştükçe yaşanan konut küçülmekte, diğer yandan küçülen konuta düşen kişi sayısı artmaktadır.
- Eğitim düzeyi SES ile yakından ilişki içindedir. SES yükseldikçe ortalama eğitim yılı artmaktadır.
- SES arttıkça iş statü puanı artmaktadır. İş statü puanı bütün SES grupları için dededen babaya artmakta ancak babadan bireye artış aynı yönde olmamaktadır. A, B, C1 statü gruplarında babadan bireye artan iş statü puanı C2 ve D gruplarında azalmaktadır. Cinsiyet değişkeni ile bakıldığında C1 grubu kadınları da iş statü puanı düşen gruplara dahil olmaktadır. Erkekler açısından bakıldığında ise iş statü puanları sadece D grubunda aynı kalmakta diğer gruplar için artmaktadır.
- Bilgisayar ve internet sahipliği dağılımının SES ile ilişkisi incelendiğinde en yaygın sahip olunma oranının A grubunda olduğu, B ve C grubu hanelerin de

yarısından çoğunda bulunduğu görülmektedir. Benzer şekilde SES düştükçe bilgisayar ve internet sahipliği düşmektedir.

Ölçümüne ilişkin Sınırlılıklar:

Bu çalışmada toplumsal tabakalaşma beş ana kümenin oluşturduğu 18 değişkenin dikkate alındığı bir analizle belirlenmiştir. Eğitim, gelir, meslek/iş, mülkiyet ve sahip olunan çeşitli materyallerden oluşan 5 küme ve küme içeriklerini oluşturan değişkenler analize tabi tutulmuş ve hanelerin toplumsal tabakada buldukları yer belirlenmiştir. Giriş bölümünde değinilen alana ilişkin çalışmaların gösterdiği önemli bulgular dikkate alınmıştır. Diğer yandan incelenen çalışmalar genellikle Amerika ve Batı Avrupa toplumlarının tabaka çalışmaları olduğundan Türkiye'ye özgü olduğu düşünülen kümeler ve önemli olabileceği düşünülen değişkenler hesaplama çalışmasına dahil edilmiştir. Daha evvel değinildiği üzere Türkiye'de konuya ilişkin yapılan çalışmaların sınırlı olması ve Türkiye'nin kendine özgül koşulları da bu tür bir yol izlenmesini gerekli kılmıştır.

Toplumsal tabaka ölçümüne ilişkin geliştirilen indeks ve ölçüme ilişkin sınırlılıklar olmuştur. Bu sınırlılıkların paylaşılmasının bir yandan bundan sonra yapılacak olan çalışmalara ışık tutması hedeflenirken diğer yandan da araştırmacıların kendi sınırlılıklarının farkında olduklarını paylaşmak istenilmektedir.

Mesleki prestij ölçeklerinin olmamasının yarattığı sınırlılık: Meslek statü puanları oluşturulurken gelir ve eğitim dikkate alınarak hesaplama yapılmış ve buna göre bir meslek/iş sıralaması yapılmıştır. Gelir ve eğitim değişkeninin birlikte ele alındığı puanlama sisteminde yükselen puanın yükselen iş/meslek statüsünü gösterdiği kabul edilmiş ve indekse dahil edilmiştir. Böyle yapıldığı vakit mesleğin kendisinin sağladığı prestij gözden kaçmaktadır. Bu nokta araştırma ekibinin üzerinde en çok durduğu sınırlılıklardan biri olmuştur. Zira incelenen

ve model alınan ampirik araştırmalar daha önceden yapılmış olan mesleki prestij ölçeklerini esas almışlardır. Bu ölçekler genellikle bireylerin meslek gruplarını, kendi algıları dahilinde puanlamaları sonucu oluşan hiyerarşik bir sıralamadır. Fakat Türkiye’de daha önce yapılmış ve referans alınabilecek bir mesleki prestij ölçeği olmadığından araştırma ekibi bir prestij ölçeği geliştirmek zorunda kalmıştır. Bu noktada haklılaştırılması güç olabilecek bazı öngörülerden hareket etmek de olası yollardan biri iken, bu çalışmada elde mevcut olan somut verilerin kullanılması tercih edilmiştir.

Mesleki statü puanı hesaplanırken şu anda yapılmakta olan iş esas alınmıştır. Esas işin yanında yapılmakta olan diğer ‘ek işler’ olması halinde dahil edilmemiştir. Ek işten elde edilecek paranın gelir kümesi tarafından yansıtılacağı düşünülmüştür. Ancak özellikle son yıllarda artmakta olan esnek ve yarı zamanlı işler bireylerin yaptığı işleri çoğaltmakta yapılan hangi işin ek iş olduğu ve kişinin iş/çalışma statüsünü hangi işten sağladığına yönelik güçlükler doğurabilmektedir. Örneğin esas işi öğretmenlik olan ancak akşamları nezh bir barda müzik yapan bir adam/kadının statüsünü hangi işten sağladığına karar vermek güçleşmektedir.

Emeklilik: Hanehalkı SES puanları hesaplanırken, hem emekli olup hem de şu anda çalışmaya devam eden kişiler, şu anda yaptıkları işe göre bir meslek statü puanı almışlardır. Ayrıca emekliliklerinden bir puan verilmemiştir. Emekliliklerinin statülerine etkisinin, gelirlerindeki artış yoluyla haneye yansıdığı öngörülmüştür. Emekli olan ancak şu anda çalışmayan kişiler ise standart bir emeklilik puanı almışlardır. Mesleki statü puanı hesaplamasının emeklilik statü puanı hesaplaması için kullanılamamasının nedeni, kişilerin emeklilikten ne kadar gelir elde ettikleri bilgisine ayrı olarak sahip olunmamasıdır. Çünkü kişilerin haneye getirdikleri gelirin kaynakları ve toplam gelir miktarı verileri mevcuttur

ancak bunun içerisinde emekliliği ayırmanın güçlüğü nedeni ile aynı mesleki statü puanlaması formülünü emekliler için kullanılmamıştır. Bu da önemli bir sınırlılık sunmuştur. Bireyin yaşamının büyük çoğunluğunda yaptığı iş yerine emeklilik sonrası yapılan işin – mevcut şu anda yapılan işin- kullanılması bu çalışmanın bir sınırlılığıdır.

İşsizlik: Mesleki statü puanı oluşturulurken gelir ve eğitim değişkenlerinden hareket edilmiş olması işsizleri dışarıda bırakmayı gerektirmiştir. Bu da bilinçli bir dışarıda bırakma kararıdır. Zira dahil edilmesi halinde işsiz statüde olanlar puan sıralamasında alt basamaklarda yer alacakları için hiç sıralamaya konmamalarının daha doğru olacağı düşünülmüştür. İşsizlik öncesi son yapılan işin dahil edilmesi ise gelir yokluğu nedeni ile yine aynı sonuca yol açacağından dışarıda bırakma doğru bir yaklaşım olarak benimsenmiştir.

Gelir: Gelir değişkeni SES düzeyini doğrudan etkilediği düşünülen bir değişken olmasına rağmen birçok araştırmada veri olarak toplanmamış ve/veya veri analizinde kullanılmamıştır. Bunun en belirgin nedenlerinden biri dünyada bu alanda yapılmış ve yapılmakta olan araştırmaların temel olarak mesleki statü kavramına odaklanmalarıdır. Çünkü mesleki statü ve prestij sıralamaları, o mesleğe sahip olunabilmesi için gerekli olan eğitim süresini ve o meslekten elde edilebilecek ortalama geliri veri olarak içinde barındırmaktadır. Ancak yukarıda değinildiği üzere Türkiye’de eğitim ve gelir değişkenlerinin, her koşulda mesleki statü ile doğru orantılı şekilde değiştiğini söylemek oldukça güçtür. Bu nedenle, oluşturulan SES ölçeğinde, gelir değişkeni analize dahil edilmiştir. Gelir, hem tek başına bir değişken olarak hem de mesleki statüleri belirlemedeki rolüyle analiz sırasında iki kez kullanılmıştır. Ancak burada şu nokta açıklanmalıdır: mesleki statüyü belirlemede bir değişken olarak eğitimle ilişkisine bakılan gelir, bir bireyin haneye her tür kaynaktan getirdiği gelirdir. Yani bu gelir miktarının içinde işten gelen kazanç olmakla birlikte, emekli maaşı,

yatırım geliri, gayrimenkul geliri, yardım fonu gibi farklı kaynaklardan elde edilen gelirler mevcuttur. Diğer yandan kişilerin bir işleri olmayabilir ancak gelirleri olabilir.

SONUÇ

Bu çalışmada sosyo-ekonomik statü ölçümü için kullanılabilir bir ölçüm aracı geliştirmek hedeflenmiştir. Çalışmada sıkça vurgulandığı üzere böylesi bir ölçüm aracının nasıl geliştirileceği, hangi ölçütlerin kullanılacağı ve kullanılan ölçütlerin ölçme gücü önemli bir tartışma alanıdır. Türkiye’de kullanılabilir bir meslek prestij skalasının olmaması, “emeklilik”, “işsizlik”, “gelir” gibi kategorileri somutlaştırmanın güçlükler içerdiği bilinmektedir. Çalışma bu güçlükleri dikkate alarak SES ölçüm aracı geliştirmiştir. Geliştirilen ölçüm aracının SES’i ne kadar ölçtüğü, ölçüm aracını oluşturan kümeler farklı araştırmacılar tarafından denenmeye ve geliştirilmeye açıktır. Ayrıca bu çalışma sadece Ankara kent merkezini temsil etmektedir. Benzer çalışmaların kırsal alanlar için yapılması ve orada toplumsal tabakaların sınırlarını belirleyen unsurların görülmesi ve toplumsal hareketlilik örüntülerinin anlaşılması için tekrar edilmesini gerektirmektedir. Diğer yandan ülke genelini temsil edici çalışmalar yapılmasına gereksinim vardır. Bu yapıldığı vakit Türkiye toplum yapısı içinde toplumsal tabakalaşmayı belirleyen temel unsurlar ile tabakalar arasında toplumsal hareketliliği belirleyen örüntüler anlaşılabilir olacaktır. Ayrıca bu tür çalışmaların belirli aralıklarla tekrar edilmesi ve gelişimin izlenmesi gerekmektedir. Belirli aralıklarla tekrar edilmesi, değişim ve dönüşümün etkileri, bu etkilerden farklı düzeylerde etkilenen grupların belirlenebilmesi için uygun politika geliştirilmesi ve önceliklerin tespit edilmesine imkân sağlayacaktır. Ancak SES’in nasıl ölçüleceği ve içeriği geliştirmeye açıktır.

Öte yandan, son yıllarda ölçme temelli bu analizler, sınıf ve kültür arasındaki ilişkiyi anlamadaki eksiklikleri nedeniyle, araştırmacılar tarafından eleştiriye tabi tutulmaktadır.

Bu eleştirilerle birlikte kültür ve toplumsal tabakalaşma arasındaki ilişkiye yönelik akademik ilgi artmakta, buna bağlı olarak da çeşitli ekonomik, sosyal ve politik süreçlerin kültürel boyutları yeni sınıf araştırmalarının merkezine taşınmaya başlamaktadır. Yakın

dönem çalışmalarına bakıldığında, sınıf ve statü farklılıkları daha çok yaşam tarzı (Bourdieu, 1986) beğeniler, zihinsel haritalar gibi kavramlar aracılığı ile anlaşılmaya çalışılmaktadır. Toplumsal eşitsizliklerin günümüzdeki işleyişini anlamak konusunda, tabakalaşma çalışmalarında kültüre dair alanların tartışılması diğer geleneksel yaklaşımlardan daha çok tercih edilmektedir. Ancak geleneksel sınıf yaklaşımlarını eleştiren yeni kültürel perspektiflerin uzun süreli çalışmalara dayalı toplumsal tabakalaşma, statü ve sınıf kavramlarını dikkate almalarının önemli olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

ATAY, F.

2002 Sınıf Tartışmaları: Türkiye’de Toplumsal Sınıflar Üzerine Dört Kitap,
Praksis, Cilt No 8, pp. 315-321.

ALTABAN, Ö.

1998 “Cumhuriyet’in Kent Planlama Politikaları ve Ankara Deneyimi”, **75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık** içinde, ss.41-64, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları ve Tarih Vakfı ortak yayını, İstanbul.

BLAU, P.M. ve DUNCAN, O.R.

1967 **The American Occupational Structure**, Wiley: New York.

BREEN, R.

2005 “Foundations of Neo-Weberian Class Analysis”, in the book
Approaches To Class Analysis, ed. by Erik Olin Wright. Cambridge:
University Pres.

BORATAV, K.

1988 **Türkiye İktisat Tarihi (1908-1985)**, İstanbul: Gerçek.

BORATAV, K.

1991 **1980’li Yıllarda Türkiye’de Sosyal Sınıflar ve Bölüşüm**, İstanbul:
Gerçek.

BOURDIEU, P.

1986   **Distinction: A social Critique of the Judgement of Taste**, London /
New York: Routledge.

CROMPTON, R.

1993   **Class and Stratification**, Cambridge: Polity Press

EDGEELL, S and DUKE, V.

1991   **A Measure of Thatcherism: A Sociology of Britain**, Londra: Harper
Colins.

EDGEELL, S.

1998   **Sınıf**, Dost Kitapevi Yayınları: Ankara

DEVINE, F. SAVAGE, M.

2000   “Conclusion: Renewing Class Analysis”, in **Renewing Class Analysis**
ed.by: Fiona Devine and Mike Savage, Blackwell Publishers, p: 193

DEVINE, F. SAVAGE, M.

2005)   “The Cultural Turn, Sociology and Class Analysis”, In **Rethinking
Class: Culture, Identities and Lifestyle**, ed.by: Fiona Devine, Mike
Savage, John Scott, Rosemary Crompton, Palgrave Macmillan, New
York, p: 4

GIDDENS, A.

1973   **The Class Structure of the Advanced Societies**, London.

GOLDTHORPE, J. H.

- 1983 “Women and Class Analysis: in Defence of the Conventional View”,
Sociology, 17, pp. 465-488.
- GOLDTHORPE, J. H. (with Catriona Llewellyn and Clive Payne)
- 1987 **Social Mobility and Class Structure in Modern Britain**, Oxford:
Clarendon Press.
- GAYNOR, B., SAVAGE, M.
- 2001 “Ordinary, Ambivalent and Defensive: Class Identities in the Northwest
of England”, **Sociology**, vol: 35, no: 875, p: 877
- MILTON, M. G.
- 1952 “The Logic of Socio-Economic Status Scales”, **Sociometry**, Vol. 15,
No. 3/4, ss. 342-353.
- PARSONS, T.
- 1964 “Social Classes and Class Conflict in the Light of Recent Sociological
Theory”. **Essays in Sociological Theory**, pp. 323-335.
- MARSHALL, G.
- 1988 **Social Class in Modern Britain**, Londra, Hutchinson.
- MARX, K.
- 1953 **Das Kapital III**, New ed. Berlin
- SENYAPILI, T.

1998 Cumhuriyet'in 75. Yılı Gecekonduunun 50. Yılı, **75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık** içinde. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları ve Tarih Vakfı Ortak Yayını:İstanbul.

SAVAGE, M.

2000 **Class Analysis and Social Transformation**, Buckingham-Philadelphia: Open University Press.

SAVAGE, M.

2003 A new class paradigm? Review Article, **British Journal of Sociology of Education**, 23 (4), 535–541.

SÖNMEZ, M.

2001 **Gelir Uçurumu: Türkiye'de Gelirin Adaletsiz Bölüşümü**, İstanbul: Om.

PARKIN, F.

2002 Toplumsal Tabakalaşma, çev. Fatmagül Berktay, **Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi** içinde ss.595-627, ed. By Tom Bottomore ve Robert Nisbet, yayına Hazırlayan Mete Tuncay ve Aydın Uğur, Aytaç Yayınevi, Ankara.

PALMER, T. E.

1991 **The Making of the English Working Class**, Penguin Books, London

WEBER, M.

1961

From Max Weber, essays in Sociology, London: Routledge and Kegan

Paul.